

Neill és Rogers

Két hiánypótló könyv, végre-végre magyarul és hozzáférhetően. Jobb későn, mint soha. Szinte egy időben jelentek meg, 40–45 év késéssel. Ennyi idő kellett ahhoz, hogy a szándék, a gondolati és anyagi támogatás, az olvasókban való reménykedés megérjen?

A Summerhill. Jó kézbe venni, szép könyv lett. Narancssárga és krémszínű, keménykötésben, az elején gyerekrajz, *Brunen Martin* rajza, gondolhatjuk, hogy az iskolát és az udvart ábrázolja. Neill egyes tanulmányait tartalmazza a kötet: 1926, 1932, 1937, 1953, 1961. Előveszem a régi Pelikan könyvemet, kis papírkötésű példány, viszont a borítólapon az idős Neill néz a szemüvege mögül valahova a távolba, kihajtott nyakú ingben, pulóverben, kordbárszony zakóban. Kár, hogy a magyar könyvben nincsen fénykép, legalább egy, óróra, hogy az olvasó lássa az arcát.

Nézegetem az 1969-es Penguin kiadású fotós könyvemet is: Neill&Summerhill – *A Man and His Work, a pictorial study by John Walmsley*. Fekete-féhér képek némi kommentárral, gyerekarckok, kis csoportok, a gyerekek szobái, a falakon színészek, énekesek képei; a híres kuckók a kertben; gyerekek Neill társaságában, az ebédlőben, nézelődve, szőve, gitározva, bekukucskálva ablakokon. Érezzük a légkört. A képeskönyv persze drága, pedig milyen jó lenne, ha minden olvasó hozzájuthatna és belelapozgathatna!

Vekerdy Tamás, mint értő ember, akinek szerencsére anyagi lehetősége is volt a könyv támogatására, előszót írt. Nagyon jól ismerve a külföldi és a hazai iskola-kísérleteket és más pedagógiai próbálkozásokat, megállapítja: „Hosszan beszélhetnénk arról, hogy milyen sok ponton találkozik Neill pedagógiai rendszere a többi reform- és alternatív pedagógiával (...)”. (10.)

Az 1960-as kiadáshoz szánt előszót *Erich Fromm* írta. „Hibás lenne a kényszer nélküli nevelés gondolata? Vagy ha maga a gondolat nem hibás is, vajon miért nem vált be mégsem a gyakorlatban? Azt hiszem, a gondolat, hogy a gyermeknek szabadságot adjunk, nem volt hibás, de a szabadság eszméjét majdnem mindig meghamisították. Hogy ezt a problémát helyesen közelíthessük meg, először azt kell tisztáznunk, miben áll a szabadság lényege. Ebből a célból különbséget kell tennünk a teljesen nyíltan fellépő hatalom és az anonim hatalom között.” (*Függelék*, 388.)

Fromm röviden elemzi a nyílt hatalomgyakorlást és a rejtett, érzelmekre ható manipulatív hatalmat, amely megadhatja azt az illúziót, hogy minden a résztvevők beleegyezésével történik. Neill módszerét melegen üdvözli, mint amely valóban szabadságot ad az ott élőknek.

Vekerdy tehát a hasonlóságokat, Fromm a lényegben található eltérést emeli ki, amikor az „új” törekvésekről beszél. Magam úgy érzem, hogy a hazai, alternatívnak nevezett, azaz az államilag kialakított, több évszázados múltra tekintő, központositott intézmények mellé lépő iskolák is nagyon messze vannak a könyvben olvasható radikális modelltől. Olyan élménye alakulhat ki az olvasónak, hogy éppen a lényegben térnek el: nem adják meg a gyerekeknek (és a tanároknak) azt a nagyon nagy egyéni és csoportszintű önrendelkezést, amelyen Neill egész rendszere, a Summerhill iskola alapul. (Az az izgalmas gondolat, hogy ma Magyarországon létezhetne-e ennyire szabad iskola, itt nem kerülhet terítékre.) Emellett Vekerdy igazát is megtalálja az olvasó: sok ismerős viszonyulásra, megoldási lépésre és módszertani elemre bukkanunk. Olvassuk tehát, nem hasonlítgatva magunkat hozzá, csak hagyva, hogy hasson ránk és felszabadítson!

Neill előszava: ismerkedünk gondolkodásmódjával. Ilyen mondatokat találunk: „Készségbeejtő, hogy az iskolai tanulásnak mennyire nincs hatása a diákok későbbi életére.

(...) Számomra ez az oktatás legégetőbb problémája: az az ellentét, amely az élet élvezetét kereső ifjúság és az ósdi, viktoriánus tananyag tantárgyai között feszül.” „Több ezer tanárjelölt várja nagy lelkesedéssel eljövendő hivatását, de már az egyetem után egy évvel a tanáriban gubbasztanak, és azt gondolják, hogy az oktatás nem szól egyébről, mint a tantárgyakról és a fegyelemről.” 40–50 év távlatából is sajnos érvényes problémák.

Az első rész bemutatja az iskolát, ahogy Neill 1936-ban látta. Ó, nagyon élvezetes! Ha ilyen bátrak lennénk, mint ő! Miről szól a Summerhill iskola? – kezdi Neill a mesélést. Már az első oldalon elgondolkoztat egy adat. „Rendszerint elég sok külföldi diákunk van. Jelenleg, azaz 1968-ban, két skandináv és negyvennégy amerikai gyerek tanul nálunk.” Lehet, hogy egyetlen angol (skót, walesi, ír) gyerek sincs az iskolában? Miért vajon?

Megfogalmazza a fő célkitűzéseket. „...az iskola idomuljon a gyerekekhez, ahelyett, hogy a gyereket kényszerítenénk, hogy idomuljon az iskolához. (...) Létrehozzunk egy iskolát, ahol a gyerekek megadják a szabadságot ahhoz, hogy önmaga lehessen.” Alaptézise: „Véleményem szerint a gyerek veleszületetten bölcs és realista. Ha a felnőttek hagyják, és semmilyen módon nem próbálják teregetni, addig fejlődik, amíg fejlődni képes.”

„A gyerekek az a dolga, hogy a saját életét élje – nem pedig azt az életet, amit aggódó szülei szerint kellene élnie, sem pedig azt, ami megfelel az oktató céljainak, aki azt gondolja, hogy ő tudja legjobban, mi kell a gyerekeknek.”

Szülőként és tanárként nagyokat nyelve olvassuk e sorokat. Még ha elvben egyetértünk is vele, nagyon nehéz megvalósítani – azt hiszem, a legtöbben pedig nem is így gondolják. Mire való akkor a nevelés, az oktatás, az iskola, az elődök bölcsessége? – kérdezik. Mi lesz, ha kiengedjük kezünkéből a kontrollt? A gyerek magától nem tudja, hogy mire lesz szüksége az érvényesüléshez. – De igen – feleli Neill –, ha bízunk benne, ha szabadságot adunk neki, hogy megtalálja. Akkor előbb-utóbb megkeresi magának azt, amire szüksége van.

Következik 'Egy pillantás Summerhillre'. Itt megint sok szó esik a szülőkről: kik is hozzák ebbe az iskolába a gyerekeiket. „Ma már a summerhilli növendékek szüleinek többsége azért írhatja hozzánk a gyereket, mert azt akarja, hogy korlátozó fegyelem nélkül nőjenek fel. Ennél többet nem is kívánhatnánk, mert a régi időkben inkább az volt a helyzet, hogy a vaskalapos szülők végső kétségbeesésükben küldték ide gyerekeiket. Ezeket a szülőket cseppet sem érdekelte a gyerekek szabadsága, és magukban bizonyára úgy néztek ránk, mint holdkőrosok gyülekezetére. Nehezen tudtunk zöldágra vergődni velük.”

Nem tudom, ma mi a helyzet Summerhillben. Mindenesetre a hazai alternatív iskolákban sajnos az ellenkező folyamatot éltük-éljük meg. Amíg kezdetben a szemlélet, a szabadabb légkör és változatosabb módszerek vonzották a szülőket, mára sok iskolában túlsúlyba kerültek a végső menedéket keresők, akiknek a szülei kevéssé azonosulnak az iskola szellemi törekvéseivel. A „fizetéses iskola” iskola gondja viszont közös: „De nagyon szegény családból származó gyereket soha nem tudtunk felvenni. Ez azért is szomorú, mert megfigyeléseink így csak a középosztálybeli gyerekekre korlátozódnak. Néha bizony nehéz meglátni a gyermeki természetet, amikor túl sok pénz és drága holmik rejtik el.”

Ebben a részben még sok izgalmasat találunk: fiúk-lányok aránya és eltérő viselkedési módjai, nem kötelező óralátogatás és ennek következményei, a jelenlévő felnőttek jellemzői, a szombat esti nagygyűlés, ahol a konfliktusok előkerülnek és a döntések születnek, a magántulajdonhoz való viszony, kapcsolataik a várossal, ahol az iskola van.

Sziget vagy nem sziget? Mennyire „a valóság” az, amelyben a gyerekek itt élnek? A látogatók gyakori kérdése. – Hát persze, hogy a valóság – mondja Neill kicsit ingerülten és vele mindenki, aki némi újítással próbálkozik! A gyerekek sok mindent átélnek, beleadják magukat a helyzetekbe, válaszul állandóan történik valami, még erőteljesebben is sokszor, mint máshol. Nem ez a valóság? Nem valóság ez is?

Szó esik a szabályokról és a tiltásokról is. „A fára mászásra nem vonatkozik semmilyen szabályzat. A fára mászás segít felkészíteni az életre. Ha betiltanánk minden ve-

szélyes vállalkozást, gyáva embereket faragnánk a gyerekekből. De nem lehet például háztetőre mászni, és tiltva vannak a légpuskák és egyéb olyan fegyverek, amelyek sérülést okozhatnak.” Minden szülő és nevelő egyik nehéz pillanata, amikor ilyen helyzetek előállnak. A kétféle erő: felelősség a testi épségért, ugyanakkor a gyakorlás lehetősége...

„A summerhilli oktatás és a normál oktatás’. Radikális fejezet, amelyből az sugárzik: abbahagyhatnánk már, hogy tele akarjuk tömni a gyerek fejét olyan tudással, ami nem érdekli. Értelmezzük a tanulást sokkal szélesebben és akkor minden egyes gyerek-ember megtalálja a neki való „anyagot”, tempót és időbeosztást. De mivel a szülők aggódnak a gyerek jövője miatt és ezt is figyelembe kell venni, rögtön kitér rá, hogy mi lesz a Summerhillben végzetekkel. „A siker kritériuma az én értelmezésemben az, hogy az ember pozitív életszemléletet alakít ki és örömmel tudja végezni a munkáját. E szerint a definíció szerint Summerhill legtöbb növendéke sikeres lett az életben.”

Egy másik példa. „Egyik új növendékünk, a tizenhárom éves Winifred közölte, hogy utál minden tantárgyat, és ujjongott az örömtől, mikor megtudta, hogy szabadon tehet, amit csak akar. – Iskolába sem kell jönnöd, ha nincs kedved – mondtam neki. Már előre várta a felhőtlen szórakozást, és így is telt néhány hete. Aztán észrevettem, hogy unatkozik.

Taníts nekem valamit – kérte tőlem egy nap. – Halálra unom magam.

Rendicsek! – feleltem lelkesen. – És mit akarsz tanulni?

Nem tudom – válaszolta.

Hát én sem – mondtam, azzal magára hagytam.

Hónapok teltek el. Aztán újra megkeresett. – Le akarok érettségizni – mondta. – Szeretném, ha tanítanál.

Minden reggel tanult velem és a többi tanárral, és nagyon derekasan dolgozott. Bizalmasan elárulta, hogy a tantárgyak különösebben nem érdeklik, de a cél igen. Winifred úgy talált magára, hogy engedték, hogy ön-maga lehessen.”

Ha úgy alakult volna, Neill hónapokig hagyta volna őt. Ha nem konkretizálható kéréssel jött volna másodszer is, Neill ismét nem vállalta volna át a döntést a gyerektől. Türelme, az aztán volt, rengeteg.

„Magánórák a Summerhillben”

Neill azt írja előszavában: „Én egyvalamiben, nevezetesen a pszichológiához való hozzáállásomban változtam. Amikor az iskolám (1921–1924 között) Németországban, majd Ausztriában volt, belesodródtam az akkor még újnak számító pszichoanalitikus mozgalomba. Mint sok ifjú bohó, én is azt hittem, hogy nemsokára miénk lesz a földi Kánaán. Amint felszínre hozzuk a tudatalattit, a világ egyszeriben megszabadul a gyűlöletől, a bűnözéstől és a háborútól, tehát a pszichoanalízis majd mindent megold. (...) Azt hittem, hogy az analízissel ’gyógyítottam’ meg őket, de rá kellett jönnöm, hogy azok is meggyógyultak, akik nem voltak hajlandók részt venni az analitikus foglalkozásaimon.

„Mint sok ifjú bohó, én is azt hittem, hogy nemsokára miénk lesz a földi Kánaán. Amint felszínre hozzuk a tudatalattit, a világ egyszeriben megszabadul a gyűlöletől, a bűnözéstől és a háborútól, tehát a pszichoanalízis majd mindent megold. (...) Azt hittem, hogy az analízissel ’gyógyítottam’ meg őket, de rá kellett jönnöm, hogy azok is meggyógyultak, akik nem voltak hajlandók részt venni az analitikus foglalkozásaimon. Így jutottam arra a következtetésre, hogy nem az analízis, hanem a szabadság bír gyógyító erővel. Szerencsére, mert az analízis nem ad választ az emberiség bajaira.”

Így jutottam arra a következtetésre, hogy nem az analízis, hanem a szabadság bír gyógyító erővel. Szerencsére, mert az analízis nem ad választ az emberiség bajaira.”

Jó, hogy ezt az elején elolvassuk. Ugyanis Neill szélsőséges fogalmazásmódja, direkt példái, pszichológiai magánóráinak azonnali eredményei kérdőjeleket indíthatnak el az olvasóban. Tudjuk, hogy 1960-ban már ő sem ennyire egyszerűen gondolta. Ugyanakkor a négy szemközti feltáró, konfrontáló, vagy más módon támogató beszélgetésekre sok gyereknek nagyon nagy szüksége volt. „Ha egy gyerek belül csupa görcs, nem tud mit kezdeni a hirtelen jött szabadsággal.”

A következő fejezet szól arról a témáról, amely számunkra talán a legelképzelhetetlenebb, ugyanakkor végtelenül izgalmas: ‚Önkormányzat’. Ide kapcsolható Fromm véleménye is a valódi vagy a manipulatív örendelkezésről. A summerhilli törvényhozásban mindenkinek egy szavazata van. Neill véleményére nyilván nagyon odafigyelt mindenki, de több példát is ír, amikor leszavazták őt és egy gyerek javaslatát fogadták el. Úgy látszik, utána sem kezdett hátsó szervezkedésbe, hogy azért mégis valahogy az ő akaratát érvényesüljön: ha újra próbálkozott, azt mindig nyíltan tette, az egyetlen legális módon, a szombati nagygyűlésen. Annyi kiderül, hogy az egyéni igények és a csoport nyomása, véleménye ott is időnként ütközik, konfliktusokat okozva. De ez természetes tanulási folyamat; aki igényli, egyéni segítséget is kap kudarcának feldolgozásához.

Jó, jó, de mi van akkor, ha a közösség olyan döntést hoz, amely nekem elfogadhatatlan? – kérdezem Neillt egy hazai ún. alternatív iskola vezetőjeként.

Teljesen hibás felfogás – feleli ő – A közösség nem tud rosszat dönteni, a közösség eldönti, hogy mit akar és akkor az érvényes, ahhoz kell igazodni. Ha éppen nem jön létre döntés, annak is megvan a jó oka, azt is el kell fogadni. Ha neked létezik olyan, hogy ‚elfogadhatatlan döntés’, az azt jelenti, hogy te a magad képére formált rendszert akarsz. Lehet, csak azt is nyíltan el kell vállalni és aszerint építeni ki az intézményt, aszerint cselekedni.

De ha azt látom, hogy amit közösen döntöttünk, ellentmond valamely korábban elfogadott elvünknek?

Ha elvű iskolát akarsz, válaszd a jól strukturált, hierarchizált rendszert, ahol a többiek véleményének meghallgatása után a vezető dönt. Így tiszta a helyzet. Summerhillben egy szabály van erre vonatkozóan: minden kérdésben a nagygyűlés dönt. Ehhez ragaszkodunk és minden történés ebből következik, eszerint élünk.

Most olyan fejezetek következnek, ahol túlsúlyba kerülnek az ismerős gondolatok, általunk is megvalósított elemek: koedukáció, munka, játék, színház, tánc és zene, sport és játék. A munka és a sport fejezet érdekes alapállásból indul: egyik sem kötelező! Ha majd olyan munka lesz, amely valóban érdekli a gyerekeket, például biciklitároló építése, maguktól is jönnek. Ha majd nem elég nekik a kötetlen biciklizés, az úszás, a rohangálás, keresnek valamilyen szervezettebb sportolási lehetőséget maguknak. Munka is, sport is rendelkezésre áll – csak annak, aki akarja. Láthatóan a summerhilli tanárok nem aggasztják magukat a gyerekek egészségén és a jövőre való felkészítésen, sem ebben, sem másban. Ezt is rábízák a gyerekekre, akik sokkal kevesebbet betegek, mint sok más iskola diákjai.

Nagyon izgalmas a ‚Tanfelügyelői jelentés’! Két hivatalos tanfelügyelő hogyan látja 1949-ben az iskolát. Ahogy később Neill is írja, óriási szerencsénk volt a két látogatóval, nagyon nyitottan szemlélődtek és jó szándékú leírásokkal ismertetik tapasztalataikat. Neill ehhez fűzött rövid kommentárja és az iskola jövőjének ecsetelése zárja a ‚Summerhill’ című részt.

De kár, hogy vége lett! Most már más témák következnek, általánosabbak. Gyermeknevelés, kiemelve, külön fejezetként két nehéz kérdés, a szex és a vallás. Mindkettőben alaposan kikapnak azok, akik a régi tabukat, a régi merevségeket, a dogmatikus gondolkodást képviselik. Néha az az érzésem, nem csak ők kapnak ki, hanem szinte min-

denki... Azután gyerekproblémák címszó alatt olyan kérdések szerepelnek, amelyek inkább a felnőtteknek, illetve az áldozatoknak okoznak problémát: kegyetlenség, fiatalkori bűnözés, lopás – nyomasztó, súlyos kérdések. Nem kerülnek elő hétköznapiabb, minden gyereket érintő nehézségek. A szülők problémái címszó alatt valamelyest hétköznapiabb gondok is megtalálhatóak, például elkényeztetés, tekintély, féltékenység, szülői aggodalmaskodás és tisztánlátás. Olvasom, aztán lapozgatom ezt a könyv nagyobb részét kitevő mintegy kétszáz oldalt. Nehezen haladok. A sok érdekes és megszívlelendő gondolat keveredik számomra túl kemény megfogalmazásokkal. Úgy tűnik, ezek nagyrészt olyan témák, amelyekről ma mást gondolunk, illetve a probléma máshol jelentkezik, mint a tanulmány írásakor, például ‚A szex’ című fejezetben sokszor így érzem. (Ahogy Neill is utal erre az előszóban.)

Egyre jobban zavar Neill direktsége, szélsőséges megfogalmazásai, a gyűlölet szó gyakori előkerülése. Nem találok a sokat hangoztatott toleranciát a világ, a felnőttek, a nevelők felé. Inkább az ostor pattog, félelmet keltve, „nehogy rosszul lépjete!” A szülőre vajon miért nem vonatkozik az a gondolat, hogy nem ő tehet arról, hogy ilyen, hanem egy komplex rendszer, amelyben felnőtt? Ha Neill szerint, vagy saját maga szerint meg kellene változnia, az a célravezető út, ha ‚rábizonyítjuk’ minden hibáját, hadd érezze magát nagyon rosszul?

Az utolsó fejezet, ‚Kérdések és válaszok’ hordozza az előadások utáni kérdésekre adható rövid, frappáns válaszok sarkított és leegyszerűsítő jellegét. – Szívesen megkérdezném Neilltől, hogy miért bánik ilyen keményen a szülőkkel. Találok egy némileg idevágó kérdést: „Ön szerint az a szülő, aki elolvassa a könyveit vagy meghallgatja az előadásait, másképp és jobban fog bánni a gyerekeivel – mikor már tisztában van a dolgokkal? A sérült gyerekek gyógyítása abban rejlene, hogy felvilágosítják a szülőket?” Neill elismeri válaszában, hogy büntudatot kelt, és a tudás maga nem elég, érzelmileg is azonosulni kell a változtatással és rátalálni a megfelelő viselkedésre. – Meg is fordíthatjuk: ha érzelmileg készen állok a változtatásra, már oda tudok figyelni a hibáimra is, érdemes nekem segíteni, hogy magam megfogalmazhassam azokat. Ha egy kétségbeesett anya, aki megkérdezi: „Miért hazudik olyan gyakran a kisfiam?”, azt a választ kapja: „Valószínűleg a szüleit utánozza.”, nem biztos, hogy arra a következtetésre jut: „Igaz van Neillnek, mától nem hazudunk neki”.

Aki viszont végigtanulmányozta a könyvet, beleélte magát Neill gondolataiba, heves, de mindig a gyerek érdekét néző intelmeibe, képes talán egy ilyen válasz köré odarakni a megfelelő kiegészítéseket. Ő ebből a fejezetből jó összefoglalást kaphat. De én inkább újra meg újra elolvasom a Summerhill fejezetet, ahol – többek között – a komplex rendszerbe ágyazott konkrét példák nagyon sokat adnak!

*

Carl R. Rogers: ‚Valakivé válni’. Ez is szép könyv, ez is krémszínű és piros, puhakötésű, az SHL könyvek sorozatának tagja. A hátoldalon ajánló és Rogers fényképe! Jó sorrendben olvasom a két könyvet? – kérdezem magamtól. Arra jutok, hogy mindegy a sorrend: Rogers elméleti alapvetése és emberekkel végzett munkája, Neill gyakorlata és az abból leszűrt tapasztalatok olyan sok pontban találkoznak, hogy úgyis ezek összekerülése a lényeg.

Ez a kötet is egy 1961-ben összeállított gyűjtemény, amely Rogers 1951–61 közötti számos cikkét tartalmazza. Rogers a könyveiben a személyiséglélektan és a szociálpszichológia ismert, kutatásokkal alátámasztott jelenségeit arra használja, hogy gondolatait, szemléletét és módszerét ismertesse, helyenként jellegzetes módon csoportosítva, illetve hangsúlyozva azokat. Ahogy *Klein Sándor Mérei Ferencet* idézve mondja: „ez az ‚egész irányzat inkább stílus, szemlélet, hozzáállás’”. Ha szétbontjuk ezt a stílust, olyan vonásokat találunk benne, amelyek minden humánus pszichoterápiában, minden jóhíszemű ne-

velői és átnevelői erőfeszítésben megtalálhatók. De mint hangsúlyozott jellegegyüttesek, mégis ehhez az erőfeszítéshez tapadnak”. (141.)

Nagyon találó a „jellegegyüttes” kifejezés: a személyközpontú szó, sokszor – helytelenül – személyiségközpontúként használva, mára teljesen elkopott a pedagógiai szaknyelvben. Sokan úgy használják, mintha azt jelentené, szeretjük a gyereket, figyelünk rá és igyekszünk személyre szabottan fejleszteni és segíteni őt. Pedig Rogers ennél sokkal többre gondolt és ezt végre magyar nyelven is olvashatjuk! Nagyon várjuk a pedagógiára még közvetlenebbül érvényes könyvének magyar kiadását is: „A tanulás szabadsága a nyolcvanas években” című kötetet, amely olyan lelkesítő, annyi konkrét ötletet ad, hogy az ember legszívesebben azonnal belekezdene a megvalósításba!

Peter D. Kramer 1995-ben írt „Bevezetés”-e sokrétűen tárja elénk Rogers helyét az amerikai és a világ gondolkodói között és a pszichológián belül, s összefoglalja legfontosabb tanait. „Rogers jelentős intellektuális erőfeszítést tett, hogy elfogadtassa ezt a nagyon egyszerű tételt: az embereknek elfogadottságra van szükségük; ha ezt megkapják, lépéseket tesznek az „önmegvalósítás felé”. (12.) Tulajdonképpen minden további e körül a gondolat körül forog: milyen készségekre van szükségünk ahhoz, hogy az elfogadást meg tudjuk adni, mennyire és hogyan tanulhatóak ezek a készségek, hogyan jelennek meg mindezek az élet különböző területein, a terápiában, az iskolában, a barátságokban, a családi életben.

Rogers előszava után az egyik legismertebb írása következik: „Ez vagyok én”. Életútjának és személyes fejlődésének rövid ismertetését néhány kiemelt gondolat megfogalmazása követi, amelyeket kommentál és részletez. Mivel ezek hétköznapi nyelven íródtak, rögtön értjük azokat a vádakokat is, amelyek szerint „Rogerst lehet semmibe venni, hiszen ő úgysem komoly” (Kramer, 11.)

A könyv további fejezetei két nagy részre oszthatóak. Szerepelnek elméleti jellegű, hipotézist és koncepciót megfogalmazó, tisztázó és bizonyító szándékú írások, amelyek nagyon érdekesek, olvasásra méltóak. Sok konkrét példát adnak, személyes hangvételűek és elgondolkodtatóak. Megmutatják, hogy Rogers milyen koherens egészbe rendezte tudását és tapasztalatait, élményként hat ránk az a bizonyos „jellegegyüttes”. Ugyanakkor helyenként világosan látjuk, hogy az elmúlt 40–50 év sok szempontból átrendezte tudásunkat.

Írásainak másik csoportja mindig élményalapú, saját készségeink fejlődésére szinte közvetlenül használható az élet különböző területein és ilyen módon az előbbieknél még sokkal szuggesztívebb.

A segítő kapcsolat jellemzői. „Ebben az előadásban jól érzékelhető az objektív tények és a szubjektív érzékelés kettőssége, amellyel oly sokat foglalkoztam az utóbbi években. Képtelen vagyok egy előadásban érzéketlenül objektívnek vagy – másik végletként – érvtelenül szubjektívnek mutatkozni. Megpróbálom ezt a két világot a lehető legközelebb hozni egymáshoz, még akkor is, ha teljesen egymással megbékíteni nem is tudom őket.” (75.)

Rogers itt teszi fel a nagy kérdést, amelyre aztán hosszan keressük a választ: „Vajon milyen jellemzői vannak annak a kapcsolatnak, amely valóban segít, amely serkenti a személyiségfejlődést?” (76.) A kutatók válaszai után inkább az ilyen jellegű kapcsolat létrehozásának körülményeit vizsgálja; ehhez tíz kérdést tesz fel, válaszaiban mindig hangsúlyozva a személy törekvését a valódi segítő kapcsolatra.

Nagyon sokat, sokféle megközelítésből olvashatunk a terápia, a személyiség fejlődésének folyamat jellegéről. Stációk és készségek kerülnek felsorolásra, elemzésre és kliensekkel folytatott beszélgetések illusztrálják mindezeket. A személylyé válás folyamatát például így tekinthetjük át: „Nézzünk a maszk mögé”, „Az érzelmek átélése”, „Az én felfedezése” az élményen keresztül. A személy, aki így születik: Az élményekre való nyitottság, A saját lényünkbe vetett bizalom, Az értékelés egy belső színtere, Vájlunk mi magunk a folyamatá. Egy másik fejezetben hét stációba rendezi a személyiségfejlődés folyamatát, amelyet végül összegez: az elfogadó és megértő terápiás közegben megváltozik a kliens

átélési módja, halad az inkongruenciától a kongruencia felé, azaz érzései és kommunikációja egyre inkább összhangban lesznek, a problémáihoz tudatosabban és elfogadóbban viszonyul és képes lesz azokban lépni, ezáltal megváltoznak a kapcsolatai is.

Nagyon izgalmas a hatodik rész: Milyen hatásai vannak mindennek az életünkre? „Személyes gondolatok a tanításról és a tanulásról” előadása, ahogy maga is leírja bevezetőként, nagy vihart kavart a Harvard Egyetem konferenciáján. Radikális gondolatok voltak 1952-ben – ma is azok! Nem hogy megvalósítását tudták nehezen elképzelni hallgatói, sokan elvben sem értettek egyet vele. Hiszen valóban nagyon messzire vezetnek az olyan megállapításai, mint: „Tapasztalatom szerint nem tudom megtanítani egy másik embernek, hogy hogyan tanítson.” „Az ilyen felfedezésen alapuló tanulást – azt az igazságot, amelyet egy belső igényből, élményből szereztünk – nem lehet közvetlenül kommunikálni mások felé.” „Mindezek miatt úgy érzem, hogy a tanítás eredményei vagy jelentéktelenek vagy egyenesen károsak.” „...egyre világosabban tudom, hogy szinte kizárólag a tanulás érdekel. Olyan dolgokat szeretek tanulni, amelyek igazán fontosak és amelyek valóban alakítják a saját viselkedésemet.”

Ezen gondolatainak lehetséges következményei:

„1. Megszüntetnék a tanítást. Az emberek akkor jönnének össze, ha tanulni akarnának.

2. Megszüntetnék a vizsgákat. Azok kizárólag a lényegtelen tanulást mérik.

3. Megszüntetnék az érdemjegyeket azonos okokból.

4. Megszüntetnék a tudományos fokozatokat, mint a kompetencia mércéit, részben azonos okokból. Egy további ok a fokozatok megszüntetésére az, hogy ezek valaminek a végét jelzik, és a tanulót csak a tanulás vég nélküli folyamata érdekli.” (344–346.)

Össze kell állnia számunkra: Rogers mindent megkérdőjelez, ami nem belülről fakad, nem hiteles, nem igazán a személynek való, amit egy külső megszokás vagy illem akar a személyre erőltetni. Az utolsó kitétel 1952-ben megfogalmazta azt, ami ma nagyon divatos szlogen lett, az egész életen át tartó tanulás. Ugyanakkor sokszor hangsúlyozza a személy érettségét: a méltányolt igényekkel

felnövekedett ember képes arra, hogy a csoport, a közösség érdekét is nézze, és annak időről időre önként alárendelje magát. – Sokszor értelmezik úgy Rogers gondolatait, hogy csupa önző, csak a maga hasznával törődő embert nevel. Könyvének figyelmes olvasója soha nem jutna ilyen véleményre.

A tizennegyedik fejezet már sok téma körüljárása után fogalmazza meg az igazi tanulás mibenlétét a terápiában és az oktatásban egyaránt. Itt ismét előkerülnek közismert fogalmai: szembesülés a problémával, hitelesség (kongruencia), feltétel nélküli pozitív elfogadás, az empátikus megértés, az ötödik feltétel: a kliens legyen képes valamennyit átélni vagy érzékelni a terapeuta hitelességéből, elfogadásából és empátiájából.

Micsoda fontos tényező: hiába vagyok szerető, törődő, empátikus szülő, tanár vagy terapeuta, ha nincsenek eszközeim ennek kimutatására, ha nem jut el a másikhoz, nagyon keveset érek vele!

Megfogalmazza az iskolai közegre vonatkozóan is ugyanezeket és felteszi a kérdéseket, amellyel minden tanárnak szembe kell néznie, ha a diákközpontú iskola felé szeret-

Mindkét szerző mély meggyőződéssel képviseli, hogy a gyerek körüli teljes rendszert figyelembe kell vennünk. A család, a szülők és más rokonok mellett az iskola csak egy, nem is a legfontosabb tényező. A sok felnőtt és kortárs, aki körülveszi a növekvő gyereket, értékeket képvisel, viszonyulásai, kommunikációs stílusa, saját mélyen begyökerezett komplex életszemlélete meghatározza a gyerek mozgásterét is. Fontos kérdésként teszik fel, hogy hogyan hatunk egymásra, ki mikor mit és mennyit tesz hozzá a felnövekvés, illetve az időhöz nem kötött személyiségfejlődés hosszú folyamatához.

ne elmozdulni. A tizenötödik fejezetben aztán illusztrálja is mindezt: „A diákközpontú tanítás, ahogy azt egy résztvevő átélte.” Egy négyhetes nyári kurzus tagja, *Samuel Tenenbaum* írja meg egy évvel később Rogersnak akkori élményeit. – Mondhatjuk, hogy könyvnyű önként jövő felnőtteknek, nyáron, mindössze négy hét alatt ilyen csodát produkálni. Valóban más ez, mint a kötelező, nap mint nap előálló, sokszor monoton helyzet, amelyben gyerek és tanár él, de a törekvés, ahogy mindig hangsúlyozza, a szemlélet és a közös munka módja akkor is irányt mutató lehet!

A családi életre vonatkozó részben megtaláljuk a Rogerst annyira jellemző attitűdöt: „Az sem különösen foglalkoztat, hogy én magam kreáljak egy általános modellt a jó családi életéről, vagy hogy javasoljak bárkinek bármit a helyes családi életvitelről. Valódi, sokszor igen bonyolult családi körülmények között élő emberek családi élményeit szeretném bemutatni. Azt remélem, hogy egy kielégítőbb élet érdekében folytatott harcuk tanulságos lesz az olvasó számára is.” (391.)

Egy teljes fejezet foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy „Mit tehetünk, ha a kommunikáció csődöt mond?” A nehézségekre, a nyílt és hatékony kommunikációt gátló mechanizmusainkra hívja fel a figyelmet, megengedően és változásra serkentően.

A kreativitásról vallott nézetei szintén sokat mondanak minden olyan embernek, aki maga vagy mások önkibontakozásán akar fáradozni.

Klein Sándor utószava egyrészt remek összefoglalás, másrészt sok hazai vonatkozásával méltó keretét adja a könyvnek, az elején olvasott Kramer-bevezetés párjaként.

Neill és Rogers gondolati rendszere, tevékenysége és egész életvitele sok ponton hasonló. A legmegragadóbb számomra az, hogy mindketten létezőmódként fogalmazzák meg elképzeléseiket. Rogers leírja a személyközpontú szemlélet alapfogalmait: empátia, kongruencia, bizalom, non-direktív jelenlét, feltételhez nem kötött pozitív odafordulás, a jószándék feltételezése. Neill nem ír ezekről tételesen, de a maga számára, a gyerekei felé ezt tartja az egyetlen hiteles és hatékony jelenlétnek és kapcsolati módnak, amelynek fő fogalma a bizalom.

Közös bennük a szabadságfok szokatlanul nagy mértéke, az önrendelkezés alapfeltételként való kezelése, mind egyéni, mind csoportszinten, kicsinek-nagynak, egészségesnek-sérültnek, alkalmazkodónak és deviánsnak egyaránt. Döntési lehetőséget és felelősséget adnak a másiknak saját ügyeiket, saját életüket illetően. Ugyanakkor alapvető kitétel mindkettőjüknél: a te szabadságod addig terjed, amíg nem gátolod a másikat, nem korlátozod az ő szabadságát.

Mindkét szerző mély meggyőződéssel képviseli, hogy a gyerek körüli teljes rendszert figyelembe kell vennünk. A család, a szülők és más rokonok mellett az iskola csak egy, nem is a legfontosabb tényező. A sok felnőtt és kortárs, aki körülveszi a növekvő gyereket, értékeket képvisel, viszonyulásai, kommunikációs stílusa, saját mélyen begyökerezett komplex életszemlélete meghatározza a gyerek mozgásterét is. Fontos kérdésként tesz fel, hogy hogyan hatunk egymásra, ki mikor mit és mennyit tesz hozzá a felnövekvés, illetve az időhöz nem kötött személyiségfejlődés hosszú folyamatához.

Neill iskolát alapított, amelyben ő maga is folyamatosan változott, tanított és pszichológiai jellegű „magánórákat” adott – gyűjtögette a tapasztalatait és később leírta.

Rogers pszichológus volt, terápiákat végzett, de tanított is – megfogalmazta először a kliensközpontú terápiát, majd a tágabb érvényű személyközpontú szemléletet.

Neill szenvedélyesen ostromozza a felnőtteket, szülőket és tanárokat, hogy mi mindent tettek eddig rosszul és hogyan kellene helyette gondolkodniuk és cselekedniük, mindig a gyerekekre és csak a gyerekekre koncentrálva, a gyerek érdekét nézve. Sok-sok konkrét példát hoz, ahol ők elrontják, „mi” jól csináljuk. Az elvárt toleranciát nem mindig gyakorolja azokkal a felnőttekkel és gondolati rendszerekkel (például a vallással) szemben, akik szerinte a gyerek ellenében képviselnek elvárásokat. A gyerekek ügyeiben mindig nagyon toleráns, időnként saját határait is feladva.

Rogers a személyiségfejlődés folyamatát elemzi, attitűdöket, magatartási és viselkedési irányokat ír le, elméletek vázlatain töpreng. Közben példákat ír, hogy jobban értsük a gondolatait, szemléltetésként. Mindezt komoly meggyőződéssel, de meghagyva, hogy a másik esetleg mást gondol, visszafogott, tárgyilagossággal elegy személyességgel teszi. A személyközpontúság jegyében nincsen kiemelt célcsoportja: minden egyes személy fontos, mindenkit megillet a figyelem.

Neill szokatlanul szabad gondolkodású, konfliktustűrő, gyakorlati ember, népnevelő, aki tapasztalatait és elvárásait rendre megosztja az olvasóval. Vállalja, hogy sokan nem értenek egyet vele vagy furcsállják elgondolásait és működését. Felrüg bizonyos konvenciókat, kivívja sokak rosszsallását, elviseli a konfliktusokat, a kívül maradás folyamatos állapotát, nem adja fel, számára ez az út, ez a létezési mód létezik: a szabadság és az önrendelkezés útja.

Rogers szokatlanul személyes, elméleti igényű ember, aki elgondolásait a gyakorlatban is alaposan kipróbálta és élményeit megosztja velünk. Szemlélete egy gyökeresen más, hitelességen és empátián alapuló, valódi találkozásokot eredményező kapcsolati rendszer lehetőségét tárja elénk.

Egy képet látok. Két hetven év körüli férfi, kevés ősz hajjal, szemüvegben, kihajtott ingben és pulóverben áll egymás mellett, mondjuk, egy kertben, szemérmes távolságban egymástól, mégis együtt. Néznek ránk vagy valahova el fölöttünk. „Harcolj a világ bajai ellen, de nem az erkölcsi tanítás vagy a büntetés kábitószerével, hanem természetes eszközökkel – az elfogadással, kedvességgel, toleranciával.” (*Summerhill és Neill: Előszó*)

Neill, A. S. – Summerhill (2004): *A pedagógia csendes forradalma*. Kétezerregy Kiadó, Budapest.

Rogers, C. R. (2003): *Valakivé válni – A személyiség születése*. Edge 2000 Kiadó, Budapest.

Gádor Anna
Budapest